

В. Я. Желясковкандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту національного університету
«Одеська морська академія»

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Статтю присвячено аналізу сучасних підходів до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії іноземною мовою у вищих морських навчальних закладах України та ролі у процесі становлення майбутнього судноводія. Наголошено, що для морських фахівців англійська мова стає механізмом вивчення змісту відповідних професійних документів; вивчення мови розглядається не як допоміжна частина навчання, а як інтегрований компонент усієї професійної морської підготовки. Зазначено, що функція морського фахівця полягає в тому, що він має вміти описувати, звертатися з проханням, підтверджувати та уточнювати інформацію за допомогою комунікаційних навичок англійською мовою. Складність підходів до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії іноземною мовою виявляється в тому, що ті самі підходи трактуються неоднаково вченими різних країн. Педагогічний процес постійно збагачується новими шляхами оперування отриманою інформацією, творчим підходом до розв'язання питань науки з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм. Основні тенденції вдосконалення освітніх технологій характеризуються переходом від орієнтування на усередненого студента до індивідуалізованих програм навчання. У таких умовах викладачеві, який виконує функцію «технолога» навчального процесу, потрібно використовувати сучасні інноваційні технології, ідеї, напрями. Виходячи з цього, у статті здійснено аналіз найбільш значущих практичних підходів, які впливають на навчання професійної комунікативної взаємодії іноземною мовою у вищих морських навчальних закладах. Виокремлено інтерактивний підхід як один із найбільш оптимальних для навчання англійської мови студентів морських навчальних закладів – майбутніх судноводіїв. Запропоновано авторське визначення інтерактивного підходу до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії як активної кооперативної взаємодії учасників навчального процесу, метою якої є обмін професійною інформацією та оволодіння знаннями, уміннями й навичками професійного спілкування англійською мовою майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: майбутні судноводії, вищий морський навчальний заклад, метод, підхід, іноземна мова, інтерактивний підхід.

Постановка проблеми. Педагогічний процес постійно збагачується новими шляхами оперування отриманою інформацією, творчим підходом до розв'язання питань науки з акцентом на індивідуалізацію освітніх програм. Основні тенденції вдосконалення освітніх технологій характеризуються переходом від орієнтування на усередненого студента до індивідуалізованих програм навчання. У таких умовах викладачеві, який виконує функцію «технолога» навчального процесу, потрібно використовувати сучасні інноваційні технології, ідеї, напрями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для морських фахівців англійська мова стає механізмом вивчення змісту відповідних професійних документів; вивчення мови розглядається не як допоміжна частина навчання, а як інтегрований компонент усієї професійної морської підготовки. Функція морського фахівця – майбутнього судноводія – полягає в тому, що він має вміти описувати, підтверджувати та уточнювати інформацію за допомогою комунікаційних навичок. Результат аналізу праць таких вітчизняних і зарубіжних уче-

них, як Т. Бабенко, Н. Гальскова, Н. Гез, І. Зимня, Г. Китайгородська, Я. Колкер, М. Колкова, О. Леонтєв, Л. Лієр, Р. Мільруд, Є. Пассов, Г. Рогова, О. Соловова, А. Щукін, М. Уільямс, документів ІМО, авторський науковий пошук дозволяють визначити основні тенденції сучасних методів та технологій навчання іноземної мови у вищих морських навчальних закладах.

Мета статті. Складність підходів до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії іноземною мовою виявляється в тому, що ті ж підходи трактуються неоднаково вченими різних країн. Виходячи з цього, метою статті є здійснення аналізу найбільш значущих підходів у контексті навчання цієї дисципліни у вищих морських навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Посилений інтерес до нових прийомів навчання спричинив те, що в сучасній світовій дидактиці та педагогіці немає чіткого визначення поняття «метод навчання». У сучасних зарубіжних та вітчизняних джерелах поняттю «метод» можуть часом відповідати терміни, які означають «підхід». Окрім

того, у сучасній методиці навчання іноземних мов мають місце значні розбіжності в розумінні понять «метод» і «підхід».

У своїх працях Р.П. Мільруд вважає, що метод – це шлях до мети відповідно до підходів (теоретичне навчання), принципів (основні стратегії, що визначаються теоретичними підходами) та процедур (техніка, діяльність і вправи). На думку Р.П. Мільруда, варто дотримуватися традиційної класифікації й диференціювати методи так: зорієнтовані на результат (result-oriented); зорієнтовані на процес (process-oriented); зорієнтовані на форму (form-focused methods); зорієнтовані на мовленнєві зразки (form-defocused methods) [6].

Дослідження Т. Ісаєвої, Н. Гальскової, І. Зимньої, Т. Сахарової засвідчують, що з-поміж сучасних методів навчання ефективного оволодіння іноземною мовою сприяє метод проектного навчання, який характеризується тим, що проект обирається та планується учнями самостійно й поступово переходить в іншу діяльність (випуск журналу, гру тощо); робота над проектом є процесом творчим та дозволяє тому, хто навчається, самостійно обирати нетрадиційні шляхи розв'язання навчально-пізнавальної проблеми, застосовувати знання, уміння й навички на практиці; проект – це інтерактивна форма навчання; учні, які беруть участь у проекті, мають спільну мету: отримати нову інформацію, поділитися думками з іншими в процесі спільної діяльності; проект виключає нав'язування думок учителя, активізуючи тим самим навчально-пізнавальну діяльність учнів [7; 2].

Проблемний метод належить до активних методів навчання та передбачає створення проблемних ситуацій під керівництвом викладача, що спонукає до активної самостійної діяльності в процесі розв'язання; завдяки цьому відбувається оволодіння знаннями та навичками. Навчання стає більш успішним, якщо вчитель постійно дискутує з тими, хто має іншу позицію, заохочує учнів до процесу активної пошукової діяльності.

На думку науковця А. Щукіна, підхід до навчання характеризує позиції щодо оволодіння предметом навчання (у цьому разі – мовою). Із погляду об'єкта навчання, А. Щукін виокремлює мовний, мовленнєвий та мовленнєво-діяльнісний підходи до навчання. Заняття з використанням мовного підходу зорієнтовані на вивчення мови як знакової системи, що складається з певних правил та закономірностей використання. Мовленнєвий підхід став продовженням мовного й реалізується у навчанні мови за допомогою вживання мовленнєвих зразків, які містять актуальну сферу того, хто навчається (магазин, лікарня, аеропорт), і його елементарні наміри.

За мовленнєво-діяльнісного підходу основним об'єктом навчання стає мовленнєва діяльність, зумовлена ситуацією спілкування [11]. На нашу думку, в процесі реалізації мовленнєво-діялісного підходу здійснюється один із найважливіших аспектів навчання мови – «живе» говоріння та спілкування.

Соціокультурний підхід реалізується через тісний взаємозв'язок мови та носіїв. Водночас досягаються дві цілі навчання: отримання знань про культуру країни, мова якої вивчається, та розвиток комунікативних умінь. Цей підхід почав розвиватися з 1980-х років, коли предметом вивчення на заняттях з іноземної мови стала культура носіїв мови, яка вивчається, тобто метою вивчення є культура, а мова – її засобом. Соціокультурний підхід має такі особливості: підґрунтям навчання є діалог культур, що реалізується через зіставлення способів життя носіїв культур; основна розвивальна мета навчання – розвиток мотивації до іноземної культури в діалозі з іншою; навчальна мета – розвиток комунікативної та соціокультурної компетентностей [11]. Передбачається, що занурення в іншомовне суспільство сприятиме подоланню труднощів в оволодінні іноземною мовою.

За твердженням О. Солововой, підхід – це загальні та стратегічні положення навчання іноземної мови. Дослідниця розглядає підходи відповідно до формування фонетичних та граматичних навичок мовлення. Так, у процесі формування фонетичних навичок О. Соловова виокремлює артикуляторний, акустичний та диференційований підходи [10].

Цінною для педагогічної практики є думка науковців Н. Гез та О. Леонт'єва, які диференціюють поняття «метод» та «підхід». Вони вважають, що метод є тактичною моделлю в процесі навчання, тоді як підхід можна розглядати як стратегію навчання іноземної мови. Так, науковці виокремлюють чотири підходи у вивченні іноземної мови: 1) біхевіористський, підґрунтям якого є відношення «стимул-реакція», тобто формування навичок шляхом багаторазового механічного повторення; при цьому свідоме навчання займає другорядну роль; 2) індуктивно-свідомий, який зорієнтований на вивчення прикладів, що сприяють оволодінню мовними діями; 3) пізнавальний, у процесі якого відбувається засвоєння теоретичного матеріалу з граматики, фонетики та лексики; 4) інтегрований, що є комбінацією всіх вищезазначених підходів та поєднує теоретичне оволодіння знаннями з практичними мовленнєвими навичками [5; 7].

Окремо науковці визначають інтенсивний підхід до вивчення іноземної мови. Ідеї інтенсивного навчання беруть початок у витоках натурального та прямого методів, що орієнтувалися

на використання іноземної мови на заняттях, створення спеціального мовного середовища з опорою на наочність, використання ігор, міміки та інсценування. Першим інтенсивним курсом в історії навчання іноземних мов став «армійський метод» («Army Specialized Training Program»), який використовувався під час Другої світової війни для тренування солдатів у військових умовах. Цей метод передбачав високу концентрацію навчальних та тренувальних завдань у складі малих груп та створення іншомовного мовленнєвого середовища [8].

Із-поміж сучасних методів навчання іноземної мови у закладах вищої освіти провідне місце посідає комунікативний. Зазначимо, що цей метод не є варіантом раніше розроблених методів, він характеризується стійкою науково-теоретичною базою з урахуванням психолінгвістичного складника та особистісно-діяльнісного підходу до навчання мов. Як і будь-який вид діяльності, спілкування має предметний і цілеспрямований характер. Між учасниками спілкування встановлюються певні зв'язки, які є предметом спілкування й зумовлюють потребу в чомусь, що сприяє встановленню контакту – мотиву мовленнєвої діяльності. Метою спілкування є розв'язання спільних завдань, пов'язаних із взаємовідносинами [5].

У працях І. Зимньої мовна система та мовленнєві дії розглядаються як два об'єкти навчання іноземної мови, а також пропонується діяльнісний підхід до її вивчення. Аналіз окремих підходів до вивчення іноземної мови, здійснений І. Зимньою, засвідчує ефективність діяльнісного підходу порівняно з іншими, оскільки він як об'єкт навчання обирає саму іншомовну мовленнєву діяльність. Основою зазначеного підходу є діяльність, що відбувається через реальне спілкування на уроках для розв'язання навчально-методичних завдань. У методиці навчання іноземних мов діяльнісний підхід став підґрунтям для розвитку комунікативно-діяльнісного, розробленого І. Зимньою. Головними засобами реалізації діяльнісного підходу є три види завдань: рольові ігри, проблемні ситуації, спонтанне спілкування [2].

Дещо по-іншому розглядають проблему навчання іноземної мови науковці Л. Колкер, О. Устинова, Т. Єналієва, які виокремлюють свідомо-комунікативний підхід, що є також цінним для педагогічної практики. Зауважимо, що використання підходів, зорієнтованих на залучення свідомості, вимагає пояснення, яке передуює виконанню дій. Свідомо-комунікативний підхід спрямований на оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування, тому особливо важливу роль відведено створенню проблемних ситуацій, формуванню мовленнєвих умінь та активізації

пізнавальної діяльності. Комунікативна спрямованість є центральним вектором навчального процесу, а усвідомлення структури мовних та мовленнєвих дій створює оптимальні педагогічні умови для співпраці викладача й студента, а також визначає шляхи подальшого саморозвитку [4].

Упродовж останніх років у методиці навчання іноземних мов спостерігається тенденція до поступового переходу від комунікативного підходу до його різновиду – інтерактивного, який було запропоновано західними методистами Л. Пієром, А. Мет'юсом, Р. Мільрудом, У. Ріверсом як одну з ефективних та дієвих методик навчання іноземних мов, яка передбачає те, що навчання відбувається в процесі мовних актів (speech events).

У своїх дослідженнях О. Пометун розглядає інтерактивне навчання як «спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну непередбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [9, с. 9]. Сутність підходу полягає в тому, що навчальний процес перебуває у постійній співпраці, колективній взаємодії учасників навчання. Інтерактивне спілкування сприяє виробленню в учасників умінь спілкуватися з іншими людьми, приймати виважені рішення, активізувати творчий потенціал. Інтерактивні методи навчання були запозичені з Західної Європи та США, де вони активно розвивалися й удосконалювалися.

Основними видами інтеракції є кооперація та конкуренція. Кооперацію визначають як одну з основних форм організації міжособистісної взаємодії, що характеризується розподілом між учасниками функцій, ролей та обов'язків, об'єднанням зусиль для досягнення спільної мети. Кваліфікують такі види кооперації, як колективно-індивідуальна (усі учасники прагнуть однієї мети, однак кожен сам по собі); послідовно-колективна (кожний учасник послідовно виконує свою частину справи); кооперація взаємодії [3].

Співробітництво (кооперація) викликає в усіх учасників групи прагнення до взаємної вигоди, що є результатом спільних зусиль. Ідея кооперативного навчання мови полягає у створенні позитивної взаємозалежності цілей: «Твій успіх іде на користь мені, а мій – на користь тобі», тобто досягнення особистих цілей можливе за умови досягнення успіху товариша по групі [8].

Інший вид інтеракції – конкуренція – це міжособистісна взаємодія, заснована на зіткненні та протистоянні цілей, інтересів, думок, поглядів суб'єктів взаємодії. У конкуренції, на відміну від кооперації, виявляється негативна взаємозалежність цілей. Студенти усвідомлюють, що

вони можуть досягти своєї мети за умови невдачі свого товариша, їхні успіхи не залежать від учасників, тому студент або працює ще більш сумлінно, або відступає, оскільки не вірить в успіх своїх досягнень [3].

За моделями навчання, в яких реалізуються інтерактивні технології, їх поділяють на такі групи: кооперативно-групового навчання; кооперативного навчання; ситуативного моделювання; опрацювання дискусійних питань.

Зазначимо, що інтерактивний підхід як різновид комунікативного підходу до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії іноземною мовою, за рекомендаціями ІМО, можна реалізувати через такі види діяльності на уроці: вправи на інтерактивне аудіювання (слухання), що спонукають до усних відповідей під час слухання; обмін професійною інформацією на занятті та рольова діяльність (судноводій-диспетчер); закріплення словникового запасу та граматичних структур через усні вправи, а не через читання і письмо; використання графічних пристроїв (осцилограф, панель управління, мапи) та цифрових даних (таблиць та дисплеїв) для створення ситуативних реальних умов роботи судноводіїв; створення проблемних ситуацій для розв'язання в групах.

Таким чином, інтерактивне навчання зорієнтоване на розвиток колективу, який буде постійно розвиватися, удосконалюватися, знаходитися в неперервному русі. З урахуванням викладених підходів до сутності інтерактивного навчання іноземної мови, ми пропонуємо розглядати інтерактивний підхід до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії як активну кооперативну взаємодію учасників навчального процесу, метою якої є обмін професійною інформацією та оволодіння знаннями, уміннями й навичками професійного спілкування англійською мовою майбутніх судноводіїв.

Висновки та перспективи. Отже, теоретичне обґрунтування різних підходів до підготовки майбутніх судноводіїв до професійної комунікативної взаємодії дозволило дійти висновку про постійне вдосконалення організації навчального процесу у вищих морських навчальних закладах. Провідні педагоги всього світу перебувають у постійному пошуку шляхів більш швидкого й ефективного засвоєння знань у цьому напрямі. Ми вважаємо, що одним з оптимальних підходів, який акумулює сучасні

методики навчання іноземної мови у морських навчальних закладах, є інтерактивний, що характеризується об'єднанням зусиль учасників групи для досягнення спільної мети за одночасного розподілу між ними функцій, ролей та обов'язків. Перспективи подальших досліджень полягають у конкретизації практичних інтерактивних методів для навчання професійної комунікативної взаємодії майбутніх судноводіїв.

Список використаних джерел:

1. Гальскова Н.Д., Никитенко З.Н. Теория и практика обучения иностранным языкам. Начальная школа: Методическое пособие. Москва: Айрис-пресс, 2004. 240 с.
2. Зимняя И.А., Сахарова Т.Е. Проективная методика обучения английскому языку. *Иностранные языки в школе*. 1991. № 3. С. 9–15.
3. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005. 448 с.
4. Колкер Я.М., Устинова Е.С., Еналиева Т.М. Практическая методика обучения иностранному языку: Учеб. Пособие. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 264 с.
5. Леонтьев А.А. Общая методика обучения иностранным языкам. Хрестоматия. Москва: Рус. яз., 1991. (Методика и психология обучения иностранным языкам). 360 с.
6. Мильруд Р.П. Методика преподавания английского языка. *English Teaching Methodology: учеб. пособие для вузов*. 2-е изд., стереотип. Москва: Дрофа, 2007. 253 с.
7. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / [Гез Н.И., Ляховицкий М.В., Миролюбов А.А. и др.]. Высш. школа, 1982. 373 с.
8. Методика интенсивного обучения иностранным языкам: Учебное пособие / Под. ред. В.А. Бухбиндера, Г.А. Китайгородской. Киев: Высшая школа, 1988. 343 с.
9. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
10. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций: Пособие для студентов пед. вузов и учителей. Москва: Просвещение, 2002. 239 с.
11. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика: Учебное пособие для преподавателей и студентов. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Филоматис, 2006. 480 с.

Zheliaskov V. Theoretical approaches to future maritime personnel training to professional communicative interaction

The article is devoted to the analysis of modern approaches to future maritime personnel training to professional communicative interaction in foreign language at higher marine educational institutions of Ukraine and its role in the process of formation of the future maritime professional. It is noted that the function of a marine professional is that he should be able to describe, request, verify and clarify information by means of English communication skills. Safety of life at sea, efficiency of navigation and protection of marine environment depend on the involvement of competent, well-trained for professional interaction in international affairs seafarers. The training of highly qualified world-class navigators, ready for communication and cooperation, encourage search for the ways and methods that stimulate training, and development of innovative educational technologies. The article analyzes the most significant practical approaches influencing teaching of professional communication interaction in foreign language at higher marine educational institutions. The interactive approach is highlighted as one of the most suitable for learning English language by students of marine educational institutions – future maritime professionals. The interactive approach involves the use of innovative training methods and aim at the development of critical thinking, formation of students' interest to learning process, obtaining knowledge in challenging situations. Based on the works of native and foreign scientists, the author has concluded, that the use of modern English language teaching methods facilitates the preparation of future maritime staff for professional communicative interaction, the development of their independent critical thinking, ability to listen and take into account alternative viewpoints, to consistently express opinion in native and foreign language. By means of these technologies students have opportunity to improve analytic and evaluation skills, learn to work in a team, to find rational solution of the problem in standard and non-standard situations in the sea.

Key words: *future maritime professionals, higher marine educational institution, method, approach, foreign language, interactive approach.*